

evropskom glagolskom sistemu i daje glagolskim oblicima pojačano vidsko imperfektivno značenje«. (A. Belić: O jezičkoj prirodi i jezičkom razvitku, knj. I, Beograd, 1958, str. 236.)

Na osnovu ovoga, konstatujemo još jednom da, pored razlika koje su sasvim prirodne, imamo vrlo značajnih dodira, prepletanja i ukrštanja ovih glagolskih oblika.

O NEKIM STRUČNIM NAZIVIMA U SANITACIJI OKOLICE

Vinko Friščić

Pripremajući predavanja iz higijene nežive okolice i komunalnih uređaja prema nastavnom programu za II razred škola za medicinske sestre, bilo je potrebno da u tu svrhu upotrebljavam jednoznačne stručne nazive i da nazive i riječi stranoga porijekla nastojim zamijeniti istoznačnim hrvatskim nazivima, kako bi pojmovi koje oni označuju bili što razumljiviji i kako bi se određeni nazivi što lakše pamtili. Bilo je moguće većinu takvih naziva i riječi jednostavno prevesti, tj. zamijeniti ih hrvatskima bez posebna napora i teškoća. U našoj stručnoj literaturi nalazi se obilje hrvatskih naziva i riječi potrebnih u opisivaju higijene nežive okolice i komunalnih uređaja, a isto tako u starim i novim rječnicima i zbirkama narodnih naziva i riječi.¹

Složenost problema medicinskog nazivlja nije toliko u tome da ne bismo imali hrvatskih naziva, već više u tome da se između nekoliko njih za isti pojam odaberu najbolji, tj. jezično i stručno opravdani, da se kao nazivi općenito usvoje i da se s već usvojenim nazivima stranoga porijekla koristimo za tvorbu izvedenica, po pravilima hrvatskoga jezika. ako su moguće, i da se jezično ili stručno neopravdani nazivi, pa makar se upotrebljavaju, zamijene jezično pravilnima ili boljima. Upotreba hrvatskih naziva ima i posve praktično značenje: ako se gradivo tumači nazivima i riječima samo stranoga porijekla, suviše se opterećuje pamćenje učenika jer moraju učiti riječi koje često ne razumiju. Mislim da od međunarodnih naziva u latinskom obliku treba u srednjim medicinskim školama navoditi samo one koji se upotrebljavaju u međunarodne svrhe, npr. za međunarodnu klasifikaciju bolesti i uzroka smrti,² budući da je njihovo poznavanje potrebno pri sastavljanju izvještaja i obradi podataka koji služe za poznavanje zdravstvenog stanja naroda, a inače treba da se služimo hrvatskim nazivima. Pa i onda kada se navodi latinski naziv, potrebno je usporedno dati i hrvatski.

---

¹ I. Velikanović i N. Andrić: Šta je šta, Minerva, Zagreb, 1938. M. Kušar: Narodno blago, izdanje Narodnog etnografskog muzeja Split, sv. V.

² Međunarodna klasifikacija bolesti, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1959.

Higijena nežive okolice i komunalnih uređaja povezana je s više drugih znanosti, npr. s fizikom, kemijom, biokemijom, geologijom, biologijom, mikrobiologijom, pa tu dolaze ne samo medicinski nazivi nego i drugi znanstveni nazivi. Stoga ću se osvrnuti i na neke druge znanstvene nazive koji se ne mogu mimoći pri tumačenju sanitacije okolice.

Sanitacija okolice (ili asanacija) obuhvaća rad na uklanjanju i nadzoru čimilaca³ u fizičkoj okolini ljudi koji pogoduju pojavi ili širenju bolesti, a sve mjere sprečavanja u tom smislu su sanitarne mjere. To su prvenstveno mjere koje se odnose na zadovoljenje osnovnih bioloških, fizioloških i psiholoških potreba čovjeka kao što su disanje, odmor, zaštita od nevremena, vlage, vrućine, vjetrova, zatim mjere za zaštitu duševnog i tjelesnog zdravlja čovjeka od štetnih čimilaca kao što su prašina, plinovi neprijatna vonja i otrovni, zarazni uzročnici i drugi nepogodni činioci koji nastaju posredstvom fizičke okolice u vezi sa životom u naseljima.

Iznosim one nazive i riječi koji su manje poznati i one koji su izvedeni u smislu jezične izgradnje, razumijevajući time tvorbu novih riječi korištenjem ovjerenih jezičnih tvorbenih mogućnosti.

U higijeni opskrbe vodom u vezi s tloznanstvom (pedologijom) nailazimo na nazive *vodeni kapacitet tla* i *vodonosan sloj*.⁴ Prvi naziv označuje koliko vode može primiti stanovita vrsta tla, pri potpunoj ispuni međuprostora vodom, u jedinici težine ili obujma (nj. das Wasserhaltungsvermögen). Iveković i Broz navode odnosni pridjev *vodèni* (što pripada vodi, što je za vodu, što je u vodi ili na vodi – *tíkva vodènā, vodèni kos, vodeni izvori*),⁵ ali ako se taj oblik pridjeva napiše bez naglaska, obično se izgovara kao kvalitativan pridjev *vòdeni* (u čemu ima vode, koji se sastoji od vode). Stoga je bolje upotrijebiti odnosni pridjev *vòdnī*, kao što se kaže npr. *vòdnā zajednica*. Pravopis MH⁶ ne navodi ni jedan od ta tri pridjeva, a u razgovornom se jeziku često zamjenjuju. Riječ *kapacitet* u nazivu *vodni kapacitet tla* može se zamijeniti hrvatskom riječi *obuhvat*, pa onda imamo čist naziv *vòdnī* (ili *vodèni*) *obuhvat tla*, analogno kao što već imamo usvojen naziv *prostorni hvat* za mjeru.

Treba dati prednost izvedenu pridjevu *vodòvit* umjesto složenog *vodònosan*, pa umjesto *vodonosan sloj* reći *vodovit sloj*. Složeni pridjevi sa *-nosan*, kojih nema mnogo, nastali su utjecajem stranih jezika. Kad uz takav pridjev postoji u istom značenju i izveden pridjev ili se može lako izvesti, tada izvedenom treba dati prednost. To je mišljenje jezikoslovaca.⁷ Propusni slojevi tla koji negdje izbijaju na površinu tla ili u *vodeno tijelo* (vodeni prijemnik), a položeni su iznad nepropusnih, sadržavaju vode; to su, dakle, *vodoviti slojevi*.

³ Opravdana je ovdje upotreba riječi čimilac umjesto faktor, jer nam isto kaže, a upotrebnost čestota joj je općenita i u drugim znanostima u istom smislu. Ako umjesto činioci zdravlja i bolesti kažemo faktori zdravlja i bolesti, onda ništa bolje ni tačnije nije rečeno

⁴ M. Petrik: Opskrba vodom i otpadna tvar, Medicinska knjiga Beograd-Zagreb, 1948.

⁵ F. Iveković i I. Broz: Rječnik hrvatskog jezika, Zagreb, 1901.

⁶ Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika, Matica hrvatska, 1960.

⁷ S. Babić: Pridjevi od imenice nafta, Jezik, XI, str. 157.

U opisivanju opskrbe vodom uobičajena je upotreba mnogih složenica, kao što su *vodogràdevina*, *vodogràdèvnī*, *vodòjaža* (Pravopis), zatim *vodoòpskrba*, *vodoùredaj* (Petrik) itd. Za *vodni rezervoar* Velikanović i Andrić navode riječ *vodosprema*. Čini mi se da bi ipak bio bolji hrvatski naziv za to *vodosprèmište*.

Kada se već upotrebljava naziv *zahvatni zid* (umjesto *kaptažni zid*) (Petrik), onda je isto tako dobro i *zahvatna građevina* umjesto *kaptažna građevina*, a mjesto *kaptaža izvora* – *zàhvāt* ili *zàhvāta izvora*.

Umjesto *pitka voda* u pojedinim tekstovima upotrebljava se, naročito u novije vrijeme sve češće, naziv *voda za piće*. Mislim da je na to utjecao Pravilnik o higijensko-tehničkim mjerama za zaštitu voda za piće gdje se upotrebljava samo izraz *voda za piće*.⁸ Nije opravdano što se tom izrazu daje prednost, iako je pravilan. Naprotiv, prednost treba dati nazivu *pitka voda* koji je jednostavniji, kao što je npr. i naziv *jestive gljive* (a ne kažemo *gljive za jelo*). Stoga nema potrebe za smjenjivanje jednog već uobičajena i čestom upotrebom usvojena izraza koji je jezično opravdan. *Pitak* (fr. potable) kvalitativan je pridjev sa značenjem *koji je dobar za piće*. U našem sanitarnom nazivlju kada se govori o svojstvima vode kao njezinoj kakvoći i pogodnosti za piće upotrebljavaju se riječi *pitkost* i *pitak*, npr. *vodovod pitke vode* (Petrik), *opskrba pitkom vodom* (Velikanović–Andrić). Za tvorničke i druge potrebe koje ne zahtijevaju pitku vodu upotrebljava se *potrošna voda*.

Ako voda sadržava više željeza nego što se obično dopušta u pitkoj vodi (preko 0,3 mg⁰/o), nazivamo je *željezovitom*. Naši sanitarni inženjeri upotrebljavaju naziv *željezovita voda* (Petrik), što je jezično opravdano kada se želi izraziti da u čemu ima (mnogo) željeza. U Nemičićevu Medicinskom rječniku navodi se samo *željezita voda* (eisenhaltiges Wasser).⁹ *Odželjezavanje* (radnja kojom se što odželjezava) vrši se posebnim postupcima kojima se smanjuje *željezovitost vode* do količine dopuštene u pitkoj vodi. Sve su te riječi pravilne po sustavnoj tvorbi naših glagola, pridjeva i imenica. Međutim je očito da glagola *odželjezavati* nije bilo prije u jeziku dok se nisu počeli primjenjivati sanitarno-tehnički ili neki drugi postupci za odželjezavanje. On je, dakle, načinjen u smislu jezične izgradnje, kada je za nj nastala potreba, prema tvorbenim pravilnostima i mogućnostima.

Za raskušivanje pitke vode najčešće se upotrebljava klor u plinovitu stanju i klorni spojevi u krutom ili tekućem stanju. *Klor* je pohrvaćena riječ grčkog porijekla u općoj upotrebi kao naziv za kemijski element Cl (gr. χλωρός, chlōrós = žutozelen). Od nje je izveden pridjev *klōrni* (npr. klorni broj, klorna potreba vode, klorni pripravci). Baš u vezi sa sanitacijom vode nastaje potreba da se upotrijebe i druge riječi koje su lako izvodive od iste osnove za koje ranije nije bilo potrebe pa ih i ne nalazimo u narodnom govoru. Pri-

⁸ Sl. list FNRRJ, hrvatsko izdanje, br. 44:795, od 2. studenog 1960.

⁹ M. Nemičić: Medicinski rječnik, Zagreb, 1913.

djev klorni kao izvedenica daje opravdanje i za druge moguće izvedenice od iste osnove, kao što su glagol *kloriti* te glagolska imenica *klorenje* i neglagolska *kloridba*. Nema potrebe posuđivati i prilagođavati strane riječi iz raznih jezika od istog grčkog korijena za pojedine pojmove, kao što su glagol *klorirati* (raskuživati klorom) i njegova glagolska imenica *kloriranje* (što je germanizam) ili neglagolska imenica *klorinacija* (što je anglizam od chlorination ili neolatinizam od chlorinatio). Moguće su i druge izvedenice kao npr. *klorovit* (klorovita voda u kojoj ima u suvišku klora), zatim *klorionik* (umjesto klorator, sprava za automatsko dodavanje klora vodi). Riječ klorionik je prihvatljiva, iako nije upotrijebljena, tj. tvorbeno je moguća i pravilna, kao što se upotrebljavaju i neke druge riječi za sprave i uređaje načinjene po istom obrascu: hladionik, sušionik, umivaonik, praonik, tarionik. Kao što se vidi, riječ klor dobro se uklapa u hrvatski jezični sustav, a prihvatljivost navedenih izvedenica potvrđuje i jedna druga posuđena riječ za kemijski element *sumpor* (lat. sulfur, sulphur). Budući da se narod od davnine koristio sumporom u pojedine svrhe, nastale su i odgovarajuće izvedenice kao *sumporiti*, *sumporenje* (radnja kojom tko sumpori), *sumporit*, *sumporovit* (u čega ima [obilje] sumpora), *sumporovitost*, *sumporača* itd.

Zdenac je naziv za najjednostavniji vodoopskrbni uređaj. Istoznačnica *bunar*, iako je stranoga porijekla (turcizam), potpuno je usvojena riječ s dobrom mogućnošću izvodljivosti. *Zdenac* je inačica za *studenac* nastala od starije riječi *st'đenac*.¹⁰ Zbog prostorne raširenosti i književno-znanstvene česte upotrebe riječi *zdenac* treba dati prednost u terminološkom smislu.

Otpadne tvari odstranjuju se iz ljudske okoline na takav način da se spriječe opasnosti za zdravlje bilo izravnim dodiranjem s njima, bilo zagađivanjem podzemnih voda ili bilo kojim drugim putem. Često se govori o *dispoziciji otpadnih tvari*. U težnji za hrvatskim nazivom neki upotrebljavaju naziv *odstranjivanje otpadnih tvari*¹¹ ili uklanjanje. Riječ *dispozicija* upotrebljava se u različitim značenjima; tako se govori o *dispoziciji* (prijemljivosti) tijela za pojedine bolesti kada je posrijedi smanjenje ili pomanjkanje otpornosti, pa su pojedinac ili pučanstvo prijemljivi za određenu bolest. Ističem jedan drugi naziv umjesto odstranjivanje ili uklanjanje otpadnih tvari, tj. *odlaganje otpadnih tvari*. Odlagati (v. perf. odložiti) znači pomicati u prostoru. Taj korijen ima veću mogućnost izvodljivosti novih riječi pa mu treba dati prednost. Osim svršenog i nesvršenog glagola i glagolske imenice (odlaganje) mogu se izvesti i druge imenice, kao što su *odložba*, *odlog*, a u razgovornom jeziku sam čuo kako se upotrebljava imenica *odlaga*. Sve su to ostvarljive jezične mogućnosti, tvorbeno pravilne, dakle u svemu jezično opravdane, kad je potrebno tvoriti nove nazive, pa ih možemo svjesno upotrijebiti u nazivima za koje najbolje odgovaraju i reći, npr. *odlaganje* ili *odložba otpadnih tvari*.

¹⁰ T. Maretić: Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Matica hrvatska, Zagreb, 1963.

¹¹ B. Pleše: Odstranjivanje otpadnih tvari u knjizi Opća medicina, I, Školska knjiga, Zagreb, 1964.

Organske tvari u tlu ili u vodi rastvaraju se djelovanjem bakterija saprofita u prisutnosti kisika ili bez kisika (npr. zemlja rastvara mrtvaca). Aerobna rastvorba organske tvari je *tlijenje*, a anaerobna rastvorba bjelančevne tvari je *gnjiljenje*. Riječ tlijenje (engl. decay) nije nepoznata u stručnoj književnosti u značenju rastvorbe organske tvari aerobnom oksidacijom.¹² Truljenje je rastvorba ugljikohidratne organske tvari previrbom (fermentacijom). Umjesto rastvorba (engl. decomposition) upotrebljava se opći naziv razgradnja. Pridržavajući riječi *rastvorba* njezino znamenovanje biotskog razlaganja organske tvari na anorganske sastojine (djelovanjem mikroorganizama), preostaje riječi razgradnja njezino općenito prvotno značenje ne samo biotskog nego i svakog drugog, kemijskog ili mehaničkog razgrađivanja, što omogućuje veću razlikovnost i određenost u izražavanju.

Na organskoj tvari koja uđe u vodu (npr. izljevom kanalizacije u vodni ili vodeni prijemnik) razmnažaju se odmah mikrobi koji rastvaraju organske tvari na rudne sastojine. To se zbivanje naziva *samočišćenje* (autopurifikacija) vode (Petrik). Tu je dakle jednostavnim prijevodom grčko-latinske složenice dobiven hrvatski izraz.

Mjesto koje se odabire za gradnju, gdje se namjerava smjestiti neka građevina ili je već smještena, jest *smjestište* (lokacija), npr. smjestište kuće. Imenica je izvedena izravno od glagola smjestiti, kao što imamo npr. odmorište, noćište, tržište itd.

*Susjedstvo*¹³ kao naseljen prostor bolje označuje nego mikrorajon organizacijsku cjelinu koju ostvaruju žitelji jednog dijela naselja, a tako je osnovana i uređena da u njoj mogu zadovoljiti gotovo sve svakodnevne životne potrebe.

U sanitarnim uređajima u stanu važna je sprava za pljuštanje vodom u kupaonici zvana tuš (fr. douche). Neki stručni pisci upotrijebili su za tuš naziv prskalica, npr. Prebeg¹⁴ i Chloupek.¹⁵

Kako se pak tom riječi naziva ratarska sprava za prskanje (npr. vinogradarska prskalica), to je svakako bolje upotrijebiti riječ *pljuštaljka* kao tvorenicu od osnove glagola pljuštati. Po našoj tvorbi riječi nastavak -aljka se veže s osnovama glagola (gotovo samo V vrste) i riječi tako postale znače ponajviše spravu kojom se čini ono što temeljni glagol znači. Među primjerima navodi Maretić u Gramatici sisaljka, štčaljka i druge. Prema tome je pljuštaljka tvorebeno moguća i jezično pravilna riječ.

¹² J. Berlot u knjizi G. Žarković i S. Ramazin: Komunalna higijena, Medicinska knjiga, Beograd-Zagreb, 1953, str. 582 i 583.

¹³ B. Todorović: Higijena stanovanja, Zagreb, 1957.

¹⁴ Ž. Prebeg: Zdrav podmladak (str. 28), Zaštita zdravlja, Zagreb, 1952.

¹⁵ D. Chloupek i Ž. Prebeg: Higijena za učiteljske škole, Zagreb, 1955, str. 128.

Iz ovog razmatranja o hrvatskim nazivima u sanitaciji okolice proizlazi nekoliko općenitih zaključaka koje su već inače iznijeli pojedini jezikoslovci.¹⁶

U stručnim knjigama i pojedinim rječnicima nalaze se mnogi hrvatski nazivi koji su jezično opravdani i stručno jednoznačni te se njima možemo koristiti.

Neki strani nazivi mogu se zamijeniti hrvatskima jednostavnim prevodnjem pomoću rječnika stranih jezika.

Tvorbenom jezičnom izgradnjom moguće je oblikovati nove riječi s obiljem znamenovanja koje u potpunosti mogu zamijeniti tuđice.

Preuzete grčke i latinske riječi u nazivima mogu se potpuno prilagoditi osobinama hrvatskog jezika, pa tako treba s njima i postupati. Posve je opravdano da uzmemo stranu riječ ako je ne možemo zamijeniti svojom narodnom, ali je pri tome važno načelo da stranu riječ oblikujemo po zakonima svoga jezika. Naša jezična izgradnja u prošlosti i sadašnjosti obiljem primjera potvrđuje to pravilo.

Medicinsko je nazivlje ujedno jezično i stručno pitanje. Ovo razmatranje o hrvatskim nazivima u sanitaciji okolice može poslužiti lingvistima za dalju razradbu načelnih pitanja, kao što su tvorba novih riječi i prilagodba stranih riječi hrvatskom jeziku. Moje odabiranje naziva i riječi koje ovdje zagovaram upravo je primjena načela koje su objavili jezični stručnjaci onako kako sam ih ja razumio. Koliko je to uspješno i opravdano, neka oni prosude.

ULOGA SUBJEKTIVNOG FAKTORA U RAZVITKU JEZIKA

Milorad Dešić

Nauka je davno utvrdila da je jezik društvenog karaktera, da je nastao u društva i u daljem svom razvitku postao najsavršenije sredstvo za sporazumijevanje. To su nepobitne činjenice od kojih uvijek treba polaziti kad se govori o jeziku, bez obzira na to ko ga proučavao: logičar, psiholog, filozof, sociolog ili lingvist. Ovo ističemo zbog toga što se u novije vrijeme među logičarima, pa i nekim lingvistima, sve češće čuju mišljenja da je jezik kojim smo se do sada služili neprecizan i nedovoljan za objašnjenje savremenih naučnih dostignuća, da bi zato trebalo stvoriti jezik sastavljen od tačnih i preciznih formula. Teško se u potpunosti složiti s takvim mišljenjem. Tačno je da se jezikom ne mogu iskazati svi prelivi naših osjećanja i misli (na to se naročito

---

¹⁶ T. Beritić: Medicinska terminologija u svjetlu novog pravopisa, Lij. vjes., 83:390, 1965.
A. Buljan: Što narušava ljepotu hrvatskog jezika, Jezik, III, 91-93.
V. Loknar: O hrvatskosrpskom medicinskom nazivlju, Jezik, XI, 112-116.
V. Loknar: Kralješnica ili kičma u medicinskom nazivlju, Jezik XIII, 50-54.
P. Skok: O jezičnoj kulturi, Jezik, I, 1-3, 33-38.